

Рецензия

За дисертацията на Мария Красиминова Миланова на тема „Отражение на идеологиите и политиките за езика върху езиковите и дискурсивни практики на малцинства в България и Франция“, предложена за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ по специалност 2.1 Филология. Социолингвистика на френски език

От професор Антоний Тодоров, д.п.н., Нов български университет

Предложената дисертация е разположена на 352 страници, структурирани в 3 части и 9 глави, с библиографски списък от около 550 заглавия. По своята форма и стил на езика си работата със сигурност отговаря на утвърдените академични критерии за дисертация, представена за получаване на ОНС „доктор“ по филология. Дисертацията се ръководи съвместно от професор Сесил Каню и професор Георги Жечев. Важно е също така, че по думите на кандидатката „дипломната работа продължава едно първо изследване, проведено в рамките на магистърската програма“. Мария Миланова е завършила магистърската програма „Франкофония, многоезичие и межкултурна медиация“, но и втора магистърска програма „Европейско Публично Управление“ във Висшия франкофонски институт за администрация и управление ESFAM. Следователно това е последователна работа и резултат от постоянен интелектуален интерес по безспорно актуална тема.

Тъй като съм политолог по образование и академична подготовка, ще се съсредоточа върху конкретна страна на това изследване, която може да бъде идентифицирана като измерение на размисъл върху политиката. Наистина, освен съдържанието, което прави възможно да се квалифицира текстът като изследване в областта на лингвистичната антропология и социалните употреби на езика, политическото измерение е много силно и ясно, да не кажем съществено за успеха на подобно интелектуално начинание.

Използването не само в заглавието, но и систематично в анализа на понятието „езикова политика“ говори много в тази перспектива. Наистина, кандидатката го казва изрично:

„Това изследване се вписва в по-широка изследователска тема, тази на езиковите идеологии и символните властови отношения. Това е интердисциплинарно изследване между три идентифицирани академични области: лингвистична антропология, социология и политически науки.“

Какви са постиженията на изследването?

Кандидатката стриктно дефинира изследователския си въпрос, като посочва и своя интелектуален път, за да стигне до окончателната формулировка. Тя обяснява:

„Постепенното разработване на крайния изследователски въпрос е далеч от първоначалния проблем, защото връзките с участниците в моите разследвания са еволюирали и са позволили разширяването на етнографското изследване.“

Първоначалният изследователски въпрос е бил насочен към ефектите на политиките върху езиковите идентичности върху езиковите и дискурсивните практики на малцинствата в България и Франция, „постепенно еволюирали, за да се превърнат във влияние върху езиковите и дискурсивните практики на дадена група, особено в България (това на Бургуджите) и нейните представители във Франция“. (стр. 131) Усилието да се очертае правилно полето на изследване винаги е за похвала, защото е невъзможно да се каже нещо ново (всъщност да се извърши истинско изследване) по изключително широки теми.

Кандидатката формулира три основни задачи на своята дисертация:

- разглеждане на някои аспекти на националната езикова политика на България и идентифициране на циркулиращи идеологии за малцинствени групи в България;
- изследване на процесите на категоризиране и хомогенизиране на специфични групи в българското общество според модела на социолингвистична диференциация на Гал и Ървайн (Gal & Irvine, 1995);
- анализиране на ролята на езика при изследване на някои социални феномени (позициониране на говорещия спрямо участниците в разговора, символна еманципация).

И трите задачи са решени в хода на изследването, те разбира се, се вписват в полето най-вече на социолингвистиката, но имат много по-широка валидност. Решаването им позволява конструирането на разбиране за политиката като дейност за поддържане на социалната интеграция. Всъщност цената на определена интеграция (в случая на ромската общност) е, парадоксално, скрита дискриминация, която можем да разкрием именно чрез езиковите практики. Парадоксално е, защото интеграцията всъщност се основава на прикритото дискриминиране на различието, на поставянето му в подчинено, второстепенно положение, при това с легитимацията на съгласието от страна на скрито дискриминираната група.

Изследването се фокусира върху полето на лингвистичната антропология, без да пренебрегва собствената си интердисциплинарност, то е върху „изреченото от субектите, върху историите от техния живот, както и върху рефлексивността на техния език“, то е върху „езиковите практики замислени като разнородни социални практики“.

Изследването демонстрира, че „езикът не е само социална практика, но винаги е пропит и обхванат от политически, икономически, национални, (пост)колониални обстоятелства, които оформят употребата и ролята му като обект на „изучаване, политическа манипулация и културна стойност“, позовавайки се на реномиран източник (The Handbook of Language Socialization, 2011).

Както е известно, раждането на всяка модерна държава (още назовавана и национална държава) е съпътствано (а тук, на Балканите, предшествано) от създаването и налагането на един общ нормативен език. Често в конфликт с разнообразни регионални езикови норми, дори и различни регионални езици. Езиковата хомогенизация е една от първите и основните стратегически мероприятия на всяка модерна държава, било в България или във Франция. Хомогенизацията е и предпоставката за формирането на модерните нации, които сравнително бързо се трансформират от „общност на граждани живеещи под общ закон“ (както обяснява абат Дьо Сиейес) в общности, основани на общи спомени, общ език, общи вярвания, обща история.

Избраната методология е съобразена с поставения изследователски въпрос, но което заслужава похвала е детайлното и подробно представяне на избора на методи и тяхната „полезна стойност“. На това е посветена цяла глава с подходящите референции.

Общата конструкция на изследването се вижда в структурата на изложението.

Първата част е посветена на анализа на историческия контекст (политически, социален, икономически, международен). Тук е особено интересно въвеждането и обосноваването на понятието за (езикови) идеологии. Идеологиите са модерни конструкции, които изместват от полето на масовите представи господстващата в обществото религия.

Идеологиите са модерни, защото поставят въпроса за някакво възможно бъдеще, което още не се е състояло, но изглежда достижимо за човешките способности. Езиковите идеологии са специфичен вид идеологически конструкции, които отправят разсъдението към „социални репрезентации и езиково въображаемо“, т.е. към представи за обществото и неговата цялост, в крайна сметка към представи за политическото. В тази част от особено значение е и детайлното критично анализиране на българската

монолингвистична езикова политика: България не е подписала Европейската харта за регионалните и малцинствени езици на Съвета на Европа, но макар да не е единственото в Европа, това показва известни страхове от допускането на езиковото многообразие на една и също национална територия, страхове от „разпадането на националната общност“.

Втората част е посветена на методологията, но също така и на обяснението на областта на изследване и изследователския корпус (коллекцията от езикови данни). Теренното изследване е всъщност микроизследване на езиковите практики в три посоки: училищна среда (Пловдив и Левски); малка градска среда с българи и роми (в гр. Левски, който поради наложени ограничения за подобни изследвания във Франция се появява като Невски); кръга на фамилията от бургуджиите в България и Франция. Оригиналното е, че на основата на такива микросредини авторката прави съществени заключения за езиковите практики като показателни за характеристиките на обществената среда и на политическата ситуация.

Третата част, озаглавена „Изграждане и преобразуване на света чрез езика“, наистина е центърът на дисертацията. Тя също така говори за мобилизирането на социалния конструктивизъм като съществена парадигма в изследователския процес. В тази част анализът е насочен към училището като място за разпространение на езикови идеологии, на второ място към процесите на социална диференциация в рамките на българското общество и на трето място към възможностите за социални трансформации чрез езика.

Намирам за особено важно аргументираното заключение, че „училищната среда остава пространство, в което езиковите идеологии проникват, есенциализират се и се възпроизвеждат“. Именно подобни процеси, подсилени от дискурсивната социална диференциация в обществото произвеждат „персонажа на „българския ром“ като човек, който е подложен на ежедневна дискриминация, на неравностойно третиране в няколко сфери на социалния живот, на постоянно игнориране, на социална невидимост“. В духа на социалния конструктивизъм изследването обръща внимание на наблюдението, че „изреченото става действително“ в интерсубективността на социалната реалност.

Заслужава да се отбележи и интелектуалната скромност на кандидатката, когато накрая обявява, че „изводите от изследването не са съвсем нови, но потвърждават убедености, които досега бяха интуитивни в български контекст“. Дори ако можем да кажем по доста ограничен начин, че изследването като цяло успява да тества съществуващите теории, това вече е забележителен научен принос. Намирам, че изследването е много по-смислено, че ни носи нови знания и че несъмнено е полезно за изследователите, но също и за политиките. Кандидатката заявява също, че „въпреки обема на литературата, посветена на идеологически конструирания езикови практики във франкофонска и англоезична среда, проучванията по темата в български контекст остават сравнително малко на брой.“ Напълно подкрепям такова заявление, защото представеното изследване всъщност представлява важно попълнение на именно на българския контекст.

Доста мащабното изследване несъмнено предизвиква много въпроси, включително критики. Това определено говори, че става дума за действително научно изследване. Ще се въздържа от конкретни критични бележки, но ще поставя един по-общ въпрос, свързан

изобщо с темата за социалната интеграция: какви са условията за това, без същевременно цената да е лингвистична дискриминация в смисъл на пренебрегване на езиковата идентичност?

В автореферата, който представя пълноценно текста на дисертацията, са изтъкнати общо 6 приноса. Първите два са еднотипни, но действителни – едно от първите мащабни изследвания в една недостатъчно разработена в българския контекст област. Третият и четвъртият приноси също са приемливи – тестване на разработена теория в българския контекст. Последните два приноса са характерни изобщо за всяко научно изследване (по К. Попър), защото носи ново познание и надгражда други изследвания. Тук само ще кажа, че дори само един-два приноса в смисъл на тестване на разработени теории и попълване на липсващи тематики биха били напълно достатъчни за една докторска дисертация.

В заключение, като имам предвид качеството на проведеното изследване, аргументираните заключения и спазването на академичните стандарти, смятам, че представеният текст притежава всички необходими качества на успешна дисертация за присъждане на ОНС „доктор“ в специалност 2.1. Филология на Мария Красимилова Миланова.

проф. Антоний Тодоров, д.п.н.